

TOPLUMSAL SIÇRAMA

BİZİ BİZ YAPAN VE MUTLU EDEN ŐEYLERİN
YENİ EVRİMSEL BİLİMİ

WILLIAM VON HIPPEL

ÇEVİREN
EKREM BERKAY ERSÖZ

WILLIAM VON HIPPEL

Bilim insanı, sosyal ve evrimsel psikolog. Iowa City’de doğdu (1963). Yale Üniversitesi’nde psikoloji alanında lisans eğitimi aldı (1985). Michigan Üniversitesi’nde sosyal psikoloji alanında doktora derecesi almaya hak kazandı (1990). Uzun süre Ohio Eyalet Üniversitesi’nde yardımcı doçent ve doçent olarak görev yaptı (1990-2001). New South Wales Üniversitesi’nde dersler verdi (2001-2006). Hâlen Queensland Üniversitesi’nde Sosyal Psikoloji kürsüsünün başındadır. Evrimsel psikoloji, toplumsal beceriler gibi alanlarda toplamda 100’den fazla makale, kitap bölümü, derleme ve kitap yayımlanmış olan von Hippel’in araştırmaları ve çeşitli yazıları, *The New York Times*, *USA Today*, *The Economist*, *BBC*, *Le Monde*, *El Mundo*, *Der Spiegel* ve *The Australian* gibi medya organlarında yer aldı.

EKREM BERKAY ERSÖZ

İstanbul’da doğdu (1982). Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü’nü bitirdi. Uzun süredir çeşitli yayınevleri için çevirmenlik yapıyor. Başlıca Eserleri: *Saçmalığın Daniskası: Bilimi Zıvalıktan Nasıl Ayırırız* (2022); *Sıradaki Kıyamet: Sağ Kalma Sanatı ve Bilimi* (2022); Fred M. Donner, *İslam’ın Doğuşunda Muhammed ve İnananlar* (2021); Andy Merrifield, *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikâyesi* (2019); Marshall G. Hodgson, *İslam’ın Serüveni* (2017); Arthur Koestler, *Bir Bilim Tarihi Kitabı: Uyurgezerler* (2013); Paul M. Churchland, *Madde ve Bilinç* (2012); David Crowley ve Paul Heyer, *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum* (2010).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR | 11

ÖNSÖZ | 13

I. KISIM BURAYA NASIL GELDİK?

1

CENNETTEN KOVULMA | 31

2

AFRİKA'DAN ÇIKIŞ | 47

3

TOPRAK MAHSULLERİ, ŞEHİRLER VE KRALLAR | 75

4

CİNSEL SEÇİLİM VE TOPLUMSAL KARŞILAŞTIRMA | 102

II. KISIM BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN GEÇMİŞİ KULLANMAK

5

HOMO SOCIALIS | 121

6

HOMO INNOVATIO | 155

7

FİLLER VE BABUNLAR | 182

8

KABİLELER VE SIKINTILAR | 204

III. KISIM

**GEÇMİŞİN BİLGİSİNİ KULLANARAK DAHA
İYİ BİR GELECEK KURMAK**

9

EVİRİM BİZE MUTLULUĞU NEDEN VERDİ? | 231

10

EVİRİMSEL ZORUNLULUKLARDA MUTLULUĞU BULMAK | 247

SONSÖZ | 280

KAYNAKÇA | 283

DİZİN | 301

TEŞEKKÜR

Savanda evrimleştirdiğimiz işbirlikçilik bizi besin zincirinin zirvesine taşımakla kalmadı, aynı zamanda bilimsel uğraşları da mümkün kıldı. Bu gezegende yaşayan diğer insanlar gibi ben de birçok öğretmenin, akıl hocasının ve çalışma arkadaşının bir ürünüyüm, bu kitap da işbirliğine dayanan devasa bir girişimi temsil ediyor. Bunu kendi başıma yazmam kesinlikle mümkün değildi, zaten böyle bir şeyi denemedim bile. Öncelikle, *Harvard Business Review*'daki 15 dakikalık bir *podcasti* dinledikten sonra benimle temas kuran ve bu kitabı yazmam için beni teşvik eden, Aevitas Creative Management'taki temsilcim Lauren Sharp'a epey teşekkür borçluyum. Lauren bu projeyi geliştirmeme de yardımcı oldu. Harper Wave'deki editörlerime de bol bol teşekkür etmem gerekiyor: Muhteşem editöryal kılavuzluğu için Hannah Robinson'a, dilbilgisi ve imla hatalarımı sayamayacağım kadar çok kez düzelten Jenna Dolan'a ve başka bir göreve geçmeden önce bu kitabın bir kısmı üzerinde çalışmış olan Sarah Murphy'e teşekkür ediyorum. En önemlisi, Harper Wave'den, bana ve bu kitaba yatırım yapmaya karar veren Karen Rinaldi'ye teşekkür ediyorum.

Temsilcim ve editörlerim önemli bir rol oynadılar ama Lauren ve Hannah'ya göstermeye çok utandıgım sayısız hazırlık taslağını elden geçirme zahmetine katlanan dostlarım ve ailem de öyle. En çok zahmete katlananlarla başlayacak olursam (başka türlü davransam başım belaya gireceğinden değil yani),

Courtney her bölümün ilk taslağını okudu, nerelerin sıkıcı veya muğlak olduğunu gösterdi ama en önemlisi de kullandığım dilin daha az akademik (yani sıkıcı ve ağır) ve konuşma diline daha yakın olması için bana yardımcı oldu. Courtney bu bölümleri okuduktan sonra bunlar dostlarımdan ve ailemden oluşan geniş bir topluluğa gönderildi, hepsine teşekkür ediyorum: Roy Baumeister, Rob Brooks, Adam Bulley, Steve Fein, Mickey Inzlicht, Pamela Krones, Matt Lieberman, Dave Marshall, Elizabeth Marx, Glen McBride, Amanda Niehaus, Sam Pearson, Tiko Shah, Thomas Suddendorf ve Meris Van de Grift; Arndt, Cathy, Frank, Karin, Marianne, Maya, Paul ve Ted vH; Henry Wellman, Robbie Wilson, Matti Wilks ve Brendan Zietsch. Bu kitap onlar sayesinde çok daha iyi oldu.

Queensland Üniversitesi'ndeki, özellikle de Psikoloji ve Evrim Merkezi'ndeki müthiş bir akademisyenler topluluğunun parçası olduğum için çok şanslıyım. Bu kitabın dayandığı fikirler büyük ölçüde bu Merkez'de yapılan sohbetlerde, sunumlarda ve tartışmalarda şekillendi, son on yıldır burada çalışanların ve buraya gelen ziyaretçilerin hepsine, özellikle de Thomas Suddendorf ile Brendan Zietsch'e teşekkür ederim. Son olarak, bu kitabın büyük bir kısmının temelini oluşturan (ve kaynakça kısmında listelenen) akademik çalışmalara imza atmış meslektaşlarıma çok şey borçluyum. Onlar olmadan bu kitap da olmazdı.

ÖNSÖZ

Oğlum sekiz yaşındayken bir sabah, kum sörfü yapmak için Moreton Adası'na gitmeye karar verdik. Burası Brisbane'deki evimizin hemen önündeki koyun açıklarında yer alan ve tümüyle kumdan oluşan küçük bir adayı. Adaya öğleden sonra bir vapur yolculuğuyla vardık ve indiğimiz yerden sahil boyunca yürüdükten sonra nihayet ormana giren ve adanın ortasındaki kum tepeciklerine varan bir patika bulduk. Oğlumun çıplak ayaklarıyla binebilmesi için sörf tahtasını bir kar kayağı tahtasından bozarak yapmıştım, dengesini bulduğunda hayatının en eğlenceli zamanlarını geçirmişti (özellikle de sörf tahtasını tepeye taşıyan ben olduğum ve o sadece kaydığı için). Dev kum tepeciklerini tırmanmak zordu ama güneş tamamen batmadan önce oğlumu bugünlük bitirmeye ikna etmem mümkün olmadı.

Çıplak kum tepecikleri arasından, yıldızların ışığı altında geri dönerken oğlum gayet mutluydu ve epey gevezelik etmişti ama ormana girdiğimiz an ruh hâli değişti. Önümüzdeki yolu güçlkle görebiliyorduk, birkaç saat önce epey tehlikesiz görünen orman şimdi etrafımızı iyice kuşatmıştı. Sesinin titremeye başladığını fark etmiştim, zaten o da konuşmasının devamını getirememişti. Üzerine bastığım bir dal gürültüyle kırılınca aklı başından gitti. Onu rahatlatmayı denedim ama o, vahşi hayvanlar tarafından avlanmak üzere olduğumuzda ısrar etti. Söyleyebileceğim hiçbir şey onun korkusunu yatıştırmaya yetmiyordu. Bir dingo sürüsünün bizi yemek için her

an üzerimize atlayacağından emindi. İtiraf etmem gerekir ki karşı karşıya olduğumuz tek gerçek tehlikenin bu loş orman yolunda bileğimizi burkmak olduğunu bilmeme rağmen ben de biraz ürkmüştüm.

Mutluluğunun bu kadar çabuk korkuya dönüşmesinin sebebi neydi? Ayrıca o gece bizimle ziyafet çekmeyi isteyecek tek hayvanın sivrisinekler olduğunu iyi bilmeme rağmen neden ben de öyle hissetmişim? Belki size şaşkırtıcı gelecek ama bu sorunların yanıtı uzak atalarımızın algılama yeteneklerinde yatıyor. İnsanlar müthiş gözlere sahiplerdir ama kulakları ve burunları fazla adidir, bu yüzden karanlıkta başka hayvanların bizi fark etmesi, bizim onları fark etmemizden çok daha kolaydır. Atalarımız gündüzleri azılı avcılardı, geceleriye av oluyorlardı, öyle ki gececil hayvanlar milyonlarca yıldır geceleyn dışarıya çıkacak kadar akılsız olan muhtemel atalarımızı afiyetle yemiştir. Ay ışığının altında ormanda gezinen bu potansiyel atalarımızın hayatta kalma ve üreme olanağı daha düşüktü, dolayısıyla gece yarı yürüyüşlerine yatkınlık özelliklerini aktarma olanakları da daha azdı. Evrim psikolojimizi işte böyle şekillendirir, sürecin sonunda kimsenin size karanlıktan korkmanız gerektiğini söylemesine gerek kalmaz, bu içinizden gelir.

Şehrinizin hayvanat bahçesinde kuyruksuz maymunların bulunduğu kafese gidip şempanzelerle biraz vakit geçirirseniz evrimin nasıl gerçekleştiğini pek yakından görebilirsiniz. Şempanzeler âdeta uzak akrabalarımız gibi görünürler ama aramızdaki farklılıklar da son derece anlamlıdır. Ormanı terk etmenin onlarınki gibi bacakların bizimkilere evrilmesine nasıl yol açmış olabildiğini anlamak hiç zor olmaz. Atalarımız ağaçlara tırmanmayı bırakıp iki bacak üzerinde uzun yolculuklar yapmaya başladıklarında evrimin bir çift eli yavaş yavaş ayaklara dönüştürdüğünü görmek de öyle.

Evrimin psikolojimizi şekillendirmede oynadığı rol ise bu kadar bariz değildir. Biz evrimi anatomi yönünden düşünmeye yatkınız ama hayatta kalmak açısından tutumlar da en az vücut kısımları kadar önemlidir. Kabiliyetlerinize uymayan

1

CENNETTEN KOVULMA

Siz de ben de, 6 veya 7 milyon yıl önce yağmur ormanlarını terk edip savanlara göç eden şempanze benzeri¹ canlıların soyundan geldik. İlk bakışta atalarımızın ağaçları terk etmesinin tuhaf bir karar olduğu düşünülebilir çünkü orman örtüsü içinde bulduklarında onları başarıyla avlayabilecek neredeyse hiçbir avcı yoktu. Leoparlar gibi müthiş ağaç tırmanıcıları bile ağaçlardaki şempanzelere saldırmazlar çünkü şempanzeler kendi ortamlarında epey hızlı ve tehlikeli olurlar. Fakat şempanzeler yerde kolay lokmadırlar. İki ayak üzerinde sakar, dört ayak üzerindeyse nispeten yavaş olurlar, boylarının kısalığı da onları aslanlar, leoparlar veya bir zamanlar Doğu Afrika’da gezinen kılıç dişli kaplanlar gibi büyük kediler için kolay bir öğün hâline getirir.

Öyleyse neden ağaçları terk ettiler? Atalarımızı orman örtüsündeki hayatın güvenliğini ve bariz refahını yer üstünde ağır ve hantal bir varoluşa feda etmeye zorlayan şey neydi? Bu sorun hakkında epey bilimsel tartışma mevcuttur, geniş çapta kabul gören teorilerden biriye “savan hipotezi”nin güncel bir versiyonudur. Bu hipotez Ray Dart tarafından,

¹ İnsanlar ve şempanzeler ortak bir atadan evrimleşmiştir, fakat bu atanın neye benzediğini tam olarak bilmiyoruz. Fosil kayıtlarına göre ortak atalarımız büyük ihtimalle bizden ziyade şempanzelere benziyordu. Bu nedenle bu ortak atalarımıza *şempanze benzeri* diyeceğim.

Australopithecus africanus'un ya da "Güney Afrika insanı maymunu" nun keşfini duyurduğu 1925 yılında öne sürüldü. İnsanların tropikal ormanlarda evrimleşmiş olmasının pek muhtemel görünmediğini çünkü buradaki hayatın epey rahat olduğunu belirten Dart şunları yazmıştı: "İnsanın oluşması için, akli keskinleştirecek ve zekânın daha ileri tezahürlerini canlandıracak farklı bir çabalama gerekliydi: atıklık ve sinsilik arasındaki rekabetin daha keskin olduğu ve türün varlığını sürdürebilmesi bakımından düşünme çabukluğuyla hareket hızının daha çok rol oynadığı, daha açık bir bozkır ortamı."

Dart, savanda evrimleştiğimiz konusunda haklıydı ama 1925 yılında, bizi o noktaya hangi kuvvetlerin getirdiğine dair hiçbir fikri yoktu. Bugün ise bizi şempanze benzeri atalarımızdan ayıran şeyin Doğu Afrika Rift Vadisi boyunca gerçekleşen tektonik faaliyetler olduğunu düşünüyoruz. Kıtaları oluşturan kara kütleleri ve okyanus dipleri de dâhil olmak üzere yerkürenin tüm yüzeyi tektonik plakalar üzerinde durur. Bu plakalar altlarındaki manto tabakasının üzerinde yüzerler. Bu manto tabakasını oluşturan maddeler yanardağlardan kıvamlı bir sıvı olarak çıkar ama yer kabuğunun muazzam baskısı altındayken daha ziyade yumuşak zifti andırır. Dünyanın çekirdeğinden yayılan ısı, manto tabakasında akıl almaz ölçüde yavaş ama kuvvetli akıntılara neden olur ve bu akıntılar plakaları da beraberinde sürükler. Bazen bu plakalar aşırı yavaş bir biçimde birbiriyle çarpışır, mesela Hindistan Asya'ya böyle çarpmıştır, her yıl birkaç santimetre yükselmeyi sürdüren Himalayalar da bu olayın bir yan sonucudur. Bazen de bu plakalar birbirinden koparak uzaklaşır. Afrika'da kıtanın doğu tarafı, geri kalanından yavaş yavaş kopmaktadır ve bu kopuş kuzeyde Kızıldeniz'den güneyde Mozambik sahillerine kadar uzanan bir hat boyunca gerçekleşmektedir.

Bu coğrafi fermuar boyunca gerçekleşen tektonik faaliyet Doğu Afrika Rift Vadisi'ni yaratmış ve Etiyopya'nın, Kenya'nın ve Tanzanya'nın muazzam bir kısmını yavaşça ve aralıklı bir süreç içinde gittikçe yükselen bir platoya dönüş-

DİZİN

!Kung 82, 251

A

Aborjin(ler) 82
Acemoğlu, Daron 91, 196, 289, 296
adalet 92, 93, 218, 220, 222, 227; ~ duygusu 93
adaletsizlik 92
Afrika antilopları 16, 270
ahlaklı lider(ler) 182, 184
ahlaksız lider(ler) 184
akraba(lar): ~ çiftleşme(ler)si 22, 23; ~ evlilikleri 18, 22; ~ıyla çiftleşme 22, 23
akrabalararası cinsel ilişkiler 210
Alberts, Susan 250
aldatma(lar) 69, 70, 108, 222, 228
alet(ler) 43, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 59, 66, 75, 77, 79, 80, 156, 166, 176, 190
Alzheimer 240, 259, 301
Amerika'nın keşfi 91
Anderson, Cameron 144, 146
anterior singulat korteks (ASK) 128, 129, 130, 131, 132, 133
aşırı özgüven 143, 144, 198
Aşölyen 49, 50, 52, 53
ateşin kontrolü 57, 58, 60, 73
Australopithecus 24, 32, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 47, 52, 54, 56, 62, 73, 81, 284, 285; ~ afarensis 36, 40, 47, 73, 285; ~ africanus 24, 32, 36, 284
avcı-bahçeciler 83, 85, 190, 192, 203
avcı-toplayıcılar 23, 26, 37, 60, 62, 66, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 98, 100, 133, 138, 163, 188, 189, 193, 203, 205, 206, 215, 216, 235, 251, 264, 267, 271
avcı-toplayıcılık 79, 206

B

babun(lar) 33, 34, 35, 46, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 203, 280, 296
babun çözümü 33
bağışıklık 111, 211, 212, 213, 214, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 268
Baker, Isaac 138
balıkçılık 21
Baron-Cohen, Simon 173, 174, 294, 295
Batson, Dan 232, 233, 300
bedavacı(lar) 41, 81, 82, 100, 263
bedavacılık 80
Bell, Joshua 231, 233, 292
Berntson, Gary 134, 292
beyin-mide büyüklüğü oranı 57
bilgi 4
bilişsel niş 45, 58
bit 18, 19, 20, 24
Boehm, Christopher 89, 289, 292, 294
Boven, Leaf Van 257
Boysen, Sarah 133, 134, 135, 136, 137, 292
Brosnan, Sarah 116, 290
Brown, Culum 108

C

Cacioppo, John 168, 294
Case, Trevor 212
cinsel: ~ arzu 249; ~ faaliyet 27; ~ perhiz 26; ~ seçim 105, 106, 115, 116, 117, 183, 184, 215, 256, 260
cinsiyet: ~ eşitliği 88; ~ eşitsizliği 86; ~ farklılıkları 87, 105, 174, 175, 176, 179; ~ler arasındaki farklılıklar 174
Copeland, Sandi 24, 283
Cosmides, Leda 220, 221, 288, 298
cömertlik 109, 114, 264, 269

Ç

çiftçi(ler) 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 95, 132, 196
çiftçilik 16, 21, 24, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 283
çocuk sahibi olma arzusu 250
çokeşlilik 191
çokkarlılık 193

D

Darley, John 232, 233, 300
Dart, Ray 31, 32, 34, 36, 284
Darwin, Charles 61, 106, 107, 291
davranışsal esneklik 127
Dawkins, Richard 281, 303
dışa dönük 97, 268, 269
dışlanma 16
dik yürüme 54, 55, 56
dikdik 34, 35
Ding, Xiao Pan 70
Ditto, Peter 149, 150, 151, 152, 292, 294
DNA mutasyon oranı 20
Dünya Değerler Araştırması 267

E

ebeveynlik 103, 104, 274; ~ yatırımı 103, 104
emniyet 205, 208, 210
Epley, Nicholas 141, 142, 146, 292
erkek aptallığı 259, 260, 261
Eski Dünya maymunları 18
eş rekabeti 114
eşitlikçi paylaşım 92
eşitlikçilik 85, 90, 193
eşitsizlik 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 192, 194, 195, 197, 198, 200
evrimsel: ~ psikoloji 25; ~ zorunluluklar 17, 247

F

fenotipik düşkünlükler 248, 274, 275
fil(ler) 43, 52, 53, 184, 185, 186, 189, 192, 193, 194, 195, 200; ~ liderler 185, 186, 189

G

Gilovich, Thomas 257, 302
giysilerin icadı 19, 20, 24
Gonsalkorale, Karen 129, 293, 303
Goodall, Jane 159, 160, 294
goril 18, 20, 71
göçebe(ler) 75, 86; ~ yaşam 76, 79, 189

görelilik 114, 115, 116, 218; ~ teorisi 114
görsel perspektif 44
Gray, Asa 107
grup içi çiftleşme 24
gruplararası: ~ çatışma 211; ~ rekabet 188, 216
güven 40; ~ kaybı 198
güvenlik 16, 101, 170, 209, 210, 217, 228

H

Hadza(lar) 189, 190, 192, 193, 194, 195, 264, 297
Harari, Yuval 161, 294
hastalık 76, 149, 211, 212, 214
hayatta kalma oranı 21
Heath, Chip 123, 153, 292
Henry, Julie 242
hikâye anlatıcılığı 60, 270, 271, 274, 279
hileci(ler) 225; ~in tespiti 222, 223
Hobbes, Thomas 204
Homo ~ erectus 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 62, 65, 73, 79, 81, 93, 166, 211, 281; ~ habilis 48, 49, 52; ~ sapiens 16, 19, 57, 58, 59, 60, 62, 73, 157, 164, 166, 181, 189, 218, 258, 287
hukukun üstünlüğü 85

I

ıraksak düşünme 137, 138, 139, 140
Isaac, Barbara 38

İ

içe kapanık 267, 268, 269
iki ayak üzerinde yürüme 54, 56
ikiyüzlülük 227
iklim: ~ değişiklik(ler)i 33, 46; ~ krizi 45
iletişim 54
insan: ~ doğası 17; ~ yaratıcılığı 158
işbirliği 15, 16, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 54, 64, 74, 122, 133, 151, 161, 183, 189, 210, 211, 215, 216, 217, 226, 227, 263, 264, 265, 267, 270, 278, 281
işbirlikçilik 28, 40, 184, 210, 215, 217, 227
işbölümü 52, 54, 56, 57, 74, 79, 93, 94, 122, 166
itibar aktarımı 99
İyi Samiriyeli 232, 267

J

Joseph, Brett 99, 100

- K
- kabilecilik 17
- kalite sinyal(ler)i 109, 112, 113, 261
- Kalokerinos, Elise 242
- kapuçin(ler) 51, 70, 116
- karmaşık planlar kurma 162, 233
- kendini kandırma 145, 148, 149, 151, 226, 239
- Kerimov, İslam 196, 197
- Kiecolt-Glaser, Jan 244, 300
- Kipling, Rudyard 90
- kolektif: ~ cezalandırma 42; ~ eylem 40, 42
- koordinasyon 40, 49, 50, 53, 54, 122
- korku 14, 56, 133, 213, 258
- köleleştirme 90
- kötü duygular 17
- kuyruklu maymun(ler) 51, 111
- kuyuksuz maymun(ler) 14, 18, 33, 35, 41, 45, 51, 64, 251
- Kuziemko, Ilyana 115, 291
- kültürel beklentiler 175
- L
- Lahdenperä, Mirkka 20, 21, 250, 283
- lateral prefrontal korteks (LPFK) 128, 133
- lider(ler) 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 198, 200, 201, 202
- liderlik 83, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 202, 203
- Lieberman, Matthew 12, 164, 285, 286, 292, 295
- Lord Acton 93
- Loughnan, Steve 197, 297
- Lubinski, David 176, 295
- Lucy 36, 37, 47, 48, 54, 56
- M
- Mandela, Nelson 182, 183, 184, 187
- Maner, Jon 187, 200, 201, 296, 297
- Marlowe, Frank 190, 297, 301
- Martular 264
- Marx, Karl 12, 80
- Maymun(ler) 15, 18, 33, 35, 41, 45, 51, 57, 61, 64, 70, 116, 244, 251, 254
- metabolizma 57
- mirket(ler) 27, 28
- Mischel, Walter 136, 137, 293
- miyopluk 26, 28, 107
- mucit(ler) 156, 180
- Mugabe, Robert 182, 183, 184, 187
- Murphy, Sean 144
- mutasyon(ler) 20, 58
- mutluluk 17, 83, 132, 143, 145, 146, 147, 148, 235, 236, 237, 238, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 268, 269, 272, 274, 276, 277, 278, 279, 300; ~ arayışı 17
- mülk sahipliği 85
- mülkiyet 82, 83, 85, 86, 87, 88, 91; ~ hakları 85, 86
- N
- nazik 96, 215, 264
- nezaket 96, 253
- niş 45
- O
- Oishi, Shigehiro 237, 238, 268, 301, 302
- Oldowan 49, 50, 52, 287
- ortak dikkat 43, 123
- otizm 173, 174
- Owens, Ian 259
- oyun 37, 94, 116, 117, 138, 147, 262, 270, 271, 274
- Ö
- önyargı 17
- özdenetim 127, 128, 129, 132, 133, 136, 137, 140
- özel mülkiyet 82, 83, 86, 87, 88
- P
- Palmer, Walter 100, 101
- patojen(ler) 214
- Patrick, Christopher 131
- paylaşım 79, 82
- peşin getirili 77, 79, 83, 84, 87, 88, 193
- Pinker, Steven 62, 219, 285, 288, 299
- plan yapma 49, 50, 51, 54, 58, 162, 277
- Q
- Quechua 264
- R
- rekabet 40, 43, 45, 62, 103, 105, 117, 130, 144, 164, 183, 185, 186, 188, 189, 196, 201, 211, 215, 216, 224, 225, 263, 270
- rekabetçi 28, 43, 64, 193
- risk 22, 92, 104, 259, 260, 261, 262, 263
- Robinson, James 91, 196, 289, 296
- Ronay, Richard 144, 261, 293, 298, 302

S

sahici kalite sinyalleri 109, 112, 113
salgın 76
Samiriyeliler 232
Sapolsky, Robert 280, 298, 303
savan 16, 17, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
40, 41, 45, 56, 74, 84, 133, 183, 185,
210, 215, 280, 281, 282; ~ hipotezi 31;
~ ikilemi 34
Schimmack, Ulrich 268, 302
seks yapma arzusu 26, 249
sert tabaka 44
sıfır toplamlı oyun 94, 116
sıra beklemek 166
simgesel düşünce 59
Smith, Megan 151
sosyal: ~ beyin hipotezi 43, 137, 139,
154; ~ çözüm 165, 171, 181; ~ işlevsel-
lik 15, 132, 173; ~ strateji(ler) 45, 61,
163; ~ yenilik(ler) 165, 166, 167, 171,
172, 173, 174, 175, 179, 180; ~ yenilik-
çiler 163; ~ yönelim 172, 176; ~ zekâ
124, 125, 126, 127, 129, 139, 140
sosyopat(lar) 65, 66, 100
sömürü 90, 91, 92, 99
statü: ~ farkları 218; ~ gaspçıları 112; ~
kayıları 256
stronsiyum 23, 24
Stroop testi 130, 131
sürgün 41, 42, 81, 163, 269

Ş

şehir(ler) 93, 95, 96, 289
şempanze(ler) 14, 15, 16, 18, 23, 24, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 44, 45, 47,
51, 52, 64, 66, 67, 68, 73, 101, 113, 134,
135, 136, 155, 156, 160, 161, 162, 180,
205, 210, 215, 251
şişirilmiş kendilik 143, 198

T

takım çalışması 15, 16, 43, 53, 183
tarım 16, 75, 79, 80, 81, 86, 88, 94, 201,
235; ~ icadı 16, 75
taş alet(ler) 47, 48, 49, 52, 53, 55
taş atma 36, 37, 38, 39, 42, 46; ~ hipo-
tezi 36
taşa tutma 42
tavus kuşu 107, 110, 111
Tay-Sachs hastalığı 22
tekerlekli valizler 158, 159
tekeşlilik 193, 275

teknik: ~ çözüm(ler) 165, 171, 181, 224;
~ yenilik(ler) 157, 159, 164, 165, 166,
167, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 180,
181; ~ yenilikçi(ler) 180; ~ teknik yö-
nelim 172, 173

teknik 32

termit 51, 155, 161

Tesser, Abraham 117, 118, 291

Thompson, Hunter S. 207

toplaysıcılık 75

toplumsal sıçrama 45, 46

toplumsal-bilişsel 74; ~ devrim 55; ~ niş 45

Trivers, Robert 103, 143, 144, 145, 146,
148, 151, 153, 239, 240, 242, 248, 288,
291, 293, 300

twitter 4

U

unokai'ler 192

uzaktan öldürme 42, 211

uzmanlaşma 93, 94

uzmanlık 94

üreme başarısı 23, 86, 87, 194, 261

üreme oranı 34

W

Waal, Frans de 116, 290

Wang, Ming-Te 177, 178, 286, 296

Whitchurch, Erin 141, 142, 146, 292

Wojcik, Sean 146, 147, 148, 294

Wood, Brian 205

Wrangham, Richard 57, 215, 289, 299,
300

Y

yabancı(lar) 95, 96, 97, 98, 100, 101, 118,
212

yağmur orman(lar)ı 16, 33, 35, 46

yalan 69, 70, 71, 72, 73, 98, 109, 129, 149,
224

Yanomamö(ler) 189, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 201, 297

yaratıcılık 157, 180, 274

yazının icadı 59

yemek pişirme 57, 58, 129, 190, 214

Z

zebra(lar) 16, 280

zihin içerikleri 25

Zihin Teorisi 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 173

zihinde canlandırma 162